

Զանգվածային լրատվության միջոցների
զարգացման կայունության ցուցիչ

Մե թ ո ն դ աբ ան ու թ յ ու ն ը

2016

ԶԿՑ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԶԿՑ-ի սկզբնական փուլը ընդգրկում է հինգ հիմնական «խնդիրներ», որոնք նախատեսված են լրատվության համակարգերի կայունության ու կենսունակության չափման համար: Դրանք են՝ խոսքի ազատության մակարդակը, պրոֆեսիոնալ լրագրությունը, լրատվության աղբյուրների բազմազանությունը, բիզնեսի կառավարումը և աջակցող հաստատությունները: Այս բազմաթիվ «ցուցանիշների» օգնությամբ սահմանվում են յուրաքանչյուր խնդրի պատասխանելու համար անհրաժեշտ կոնկրետ պայմաններ: Այս հինգ խնդրի և դրանց համապատասխան ցուցանիշների հիման վրա կազմվում է մի սանդղակ, որն օգտագործվում է որևէ երկրի լրատվական համակարգը գնահատելու համար՝ ելնելով արդյունավետ և անկախ լրատվամիջոցների համընդհանուր սկզբունքներից: Այս մոտեցման շնորհիվ հնարավոր է դառնում համակողմանի գնահատական տալ լրատվամիջոցների ոլորտին՝ հասկանալով այն բազմաթիվ գործոնները, որոնք կանխորոշում են այն, թե արդյոք նշված ոլորտը բաց է, պրոֆեսիոնալ և տնտեսապես կայուն:

Յուրաքանչյուր երկրում ԶԿՑ-ի հիմքն են կազմում մի խումբ մասնագետներ, ովքեր լրացնում են հարցաշարը, տալիս գնահատականներ կամ գրավոր մեկնաբանություններ, և մասնակցում լրատվամիջոցների ներկայիս վիճակին վերաբերող խմբային քննարկմանը: Քննարկումը և ընդհանուր գործընթացը կազմակերպվում է տեղի համապատասխան մասնագետի կողմից: IREX-ի դերն է աջակցել այս գործընթացին և իրականացնել որակի վերահսկողություն: IREX-ը կարող է կատարել լրատվամիջոցների լրացուցիչ սահմանափակ հետազոտություն և ներկայացնել մեկ լրացուցիչ միավորների խումբ, որն, իր ուժով, համարժեք է ցանկացած մասնագետի գնահատականին (օրինակ՝ եթե կան 12 գնահատող մասնագետներ, IREX-ի գնահատականը կհամարվի որպես 13-րդ մասնագետի գնահատական): ԶԿՑ-ի՝ որպես հետազոտության մեթոդի հաջողությունը պայմանավարված է գործընթացի թափանցիկությամբ, ինչպես նաև տեղի մասնագետների և ղեկավարների մասնակցությամբ: Արդյունքում ունենում ենք յուրաքանչյուր երկրի լրատվամիջոցների վիճակի այնպիսի մանրամասն վերլուծություն, որը կարող է տրամադրվել միայն տեղի լրատվամիջոցների ներկայացուցիչների և մասնագետների կողմից:

ԶԿՑ համակարգը նախագծվել է այնպես, որ այն բավարար ճկունություն ունենա ընդգրկելու որակական դատողություններ, և, միևնույն ժամանակ, հիմնված լինի միավորների ստանդարտ համակարգի վրա, որը հնարավորություն է տալիս կանոնավոր կերպով վերլուծել լրատվական կառույցների գործունեությունը տարբեր երկրներում և ժամանակային առումով՝ երկար տարիների ընթացքում:

Ավելին՝ հատուկ նախագծման շնորհիվ՝ ԶԿՑ-ն կարող է կիրառվել աշխարհի ցանկացած երկրում: Այն կարող է վերլուծել զանազան համակարգեր և դրանց առանձնահատուկ հատկանիշները: Օրինակ՝ պրոֆեսիոնալիզմի և կենսունակության կայունության չափման միավորներն ընդհանուր են ինչպես համայնքային, մասնավոր կամ հանրային, այնպես էլ առցանց, հեռարձակվող լրատվամիջոցների կամ տպագիր մամուլի համար: ԶԿՑ-ն չի քարոզում կողմնակալություն հանրային կամ մասնավոր լրատվամիջոցների հարցում, այլ չափում է լրատվության աղբյուրները, սեփականության ու կառավարման ձևերն իրենց բազմազանության մեջ:

Հետազոտության նպատակն է գնահատել Ձեր երկրի լրատվամիջոցների *ներկա* (նախորդ մեկ տարվա կտրվածքով) իրավիճակը, այլ ոչ թե վաղ անցյալում տեղի ունեցած կամ ապագայում հնարավոր խախտումները: Վերլուծելով միևնույն խնդիրները և ցուցանիշներն ամեն տարի՝ հնարավոր է դառնում համեմատել լրատվամիջոցների ոլորտի զարգացումը կամ անկումը ժամանակի ընթացքում: Այդ իսկ պատճառով այն ծառայում է որպես քարոզչության արդյունավետ միջոց և խրախուսում է լրատվամիջոցների զարգացմանն ուղղված ջանքերը:

ԽՆԴԻՐ 1. ՕՐԵՆՄԱՐԱԿԱՆ և ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՆՈՐՄԵՐԸ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒՄ և ՆՊԱՍՏՈՒՄ ԵՆ ԽՈՍՔԻ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆԸ ՈՒ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅԱՆԸ

ՕՐԵՆՄԱՐԱԿԱՆ և ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՆՈՐՄԵՐԸ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒՄ և ՆՊԱՍՏՈՒՄ ԵՆ ԽՈՍՔԻ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆԸ ՈՒ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅԱՆԸ

- Առկա են եվ կիրառվում են խոսքի ազատության օրենսդրական եվ հասարակական պաշտպանության միջոցներ
- Լրատվամիջոցների լիցենզավորումը կամ գրանցումը պաշտպանում է հասարակության շահերը եվ այն անաչառ է, մրցունակ եվ քաղաքական տեսակետից չեզոք
- Լրատվամիջոցների մուտքը շուկա եվ նրանց հարկման կառուցվածքը անաչառ են եվ համեմատելի այլ բնագավառների հետ
- Լրատվության ոլորտի մասնագետների, հանրային լրագրողների եվ լրատվամիջոցների դեմ կատարած հանցագործությունները դատական կարգով ակտիվորեն հետապնդվում են, սակայն այդօրինակ հանցագործությունները հազվադեպ են
- Օրենքը պաշտպանում է պետական կամ հանրային լրատվամիջոցների անկախությունը
- Ջրպարտությունը քաղաքացիական օրենսդրության շրջանակներին պատկանող հիմնահարց է, հանրային պաշտոնյաներն առաջնորդվում են ավելի բարձր ստանդարտներով, զրպարտության գոհ դարձած կողմը պետք է ապացուցի, որ տեղեկատվությունը սուտ է եվ արվել է չար մտադրությամբ
- Հանրային տեղեկատվությունը մատչելի է, տեղեկատվության մատչելիության իրավունքից հավասարապես օգտվում են բոլոր լրատվամիջոցները, լրագրողները եվ հանրությունը
- Տեղական եվ միջազգային նորությունների մատչելիությունը լրատվամիջոցների համար սահմանափակված չէ օրենքով
- Երկրում լրագրող դառնալու համար խոչընդոտ չկա, եվ կառավարությունը լրագրողներին չի պարտադրում լիցենզավորում, սահմանափակումներ կամ հատուկ իրավունքներ

Խնդիր 2. Լրագրությունը համապատասխանում է որակի պրոֆեսիոնալ ստանդարտներին**ԼՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՄԵԱՆՈՒՄ Է ՈՐԱԿԻ ՊՐՈՖԵՍԻՈՆԱԼ ՍՏԱՆԴԱՐՏՆԵՐԻՆ**

- Լրագրությունն արդար է, անաչառ եվ հիմնված համապատասխան աղբյուրների վրա
- Լրագրողներն հետեվում են էթիկայի համընդհանուր ճանաչում գտած եվ ընդունված ստանդարտների
- Լրագրողները եվ խմբագիրներն ինքնագրաքննությամբ չեն զբաղվում
- Լրագրողները լուսաբանում են առանցքային իրադարձություններ ու հարցեր
- Լրագրողների եվ լրատվամիջոցներում աշխատող այլ մասնագետների աշխատավարձերը բավական բարձր են, որպեսզի կանխվի կաշառակերությունը եվ որպեսզի այս մասնագետները շարունակեն աշխատել լրատվության բնագավառում
- Ժամանցային ծրագրերը չեն ստվերում լուրերը եվ տեղեկատվական ծրագրերը
- Լուրերի հավաքման, թողարկման եվ տարածման միջոցներն ու սարքավորումները ժամանակակից են եվ արդյունավետ
- Գոյություն ունեն նեղ մասնագիտական լրագրողներ եվ հաղորդումներ (հետաքննող բնույթի, տնտեսությունը/բիզնեսը, տեղական եվ քաղաքական իրադարձություններ լուսաբանող)

ԽՆԴԻՐ 3. ԲԱԶՄԱԹԻՎ ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄ ԵՆ ՀԱՎԱՍՏԻ և ԱՆԱՉԱՌ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՄԲ

ԲԱԶՄԱԹԻՎ ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄ ԵՆ ՀԱՎԱՍՏԻ և ԱՆԱՉԱՌ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՄԲ

- Գոյություն ունեն եվ հասանելի են հանրային եվ մասնավոր լրատվության բազմաթիվ աղբյուրներ (ինչպիսիք են՝ տպագիր, հեռարձակող, առցանց, բջջային զլմ-ները) եվ նրանք առաջարկում են տարբեր տեսակետներ
- Քաղաքացիների ազատ օգտվելը տեղական կամ միջազգային լրատվամիջոցներից չի սահմանափակվում օրենքով, տնտեսապես կամ այլ կերպ
- Պետական կամ հանրային լրատվամիջոցներն արտացոլում են քաղաքական հայացքներ, անկուսակցական են եվ ծառայում են հանրության շահերին
- Անկախ լրատվական գործակալությունները լուրեր են հավաքում եվ տրամադրում լրատվամիջոցներին
- Ոչ պետական լրատվամիջոցները թողարկում են սեփական լրատվությունը
- Զլմ-ների պատկանելության թափանցիկությունը հնարավորություն է ընձեռում սպառողներին հետեվություններ անել լրատվության անաչառության մասին. Զլմ-ների սեփականությունը կենտրոնացված չէ փոքրաթիվ կոնգլոմերատների ձեռքում
- Զլմ-ներն անդրադառնում և ներկայացնում են հասարակական շահերի լայն շրջանակների՝ ներառելով փոքրամասնության լեզվով հեռարձակվող տեղեկատվություն
- Զլմ-ները տրամադրում են լրատվություն եվ տեղեկատվություն տեղական, պետական եվ միջազգային խնդիրների վերաբերյալ

ԽՆԴԻՐ 4. ԼՐԱՏՎԱՍԻՋՈՑՆԵՐԸ ՀԱՁՈՂ ԿԵՐՊՈՎ ԿԱՌԱՎԱՐՎՈՂ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՆ, ԻՆՉԻ ԾՆՈՐՀԻՎ ԱՊԱՀՈՎՎՈՒՄ Է ԽՆԲԱԳԻՐՆԵՐԻ ԱՆԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԼՐԱՏՎԱՍԻՋՈՑՆԵՐԸ ՀԱՁՈՂ ԿԵՐՊՈՎ ԿԱՌԱՎԱՐՎՈՂ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՆ, ԻՆՉԻ ԾՆՈՐՀԻՎ ԱՊԱՀՈՎՎՈՒՄ Է ԽՆԲԱԳԻՐՆԵՐԻ ԱՆԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

- Լրատվամիջոցները գործում են որպես արդյունավետ եվ ինքնաֆինանսավորվող ձեռնարկություններ
- Լրատվամիջոցները հասույթ ստանում են բազմաթիվ աղբյուրներից
- Գովազդային գործակալությունները եվ նրանց գործունեության հետ առնչվող ճյուղերը սատարում են գովազդային շուկան
- Գովազդից ստացված հասույթի հարաբերությունն ընդհանուր հասույթի նկատմամբ համապատասխանում է ստանդարտներին
- Պետական լրահատկացումները եվ գովազդը բաշխվում են արդար կերպով, ղեկավարվում են օրենքով եվ բացասաբար չեն ազդում ոչ խմբագրական անկախության ոչ էլ շուկայի վրա
- Շուկայի ուսումնասիրությունը կիրառվում է ռազմավարական ծրագրերի կազմման, գովազդից ստացված հասույթի մեծացման եվ հաղորդումները լսարանի կարիքներին եվ հետաքրքրություններին համապատասխանեցնելու համար
- Հեռարձակող ընկերությունների վարկանիշերը, տպաքանակի մասին տվյալները եվ ինտերնետային վիճակագրությունը հաշվարկվում են վստահելի եվ անկախ կերպով

ԽՆԴԻՐ 5. ԱԶԱԿՑՈՂ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԳՈՐԾՈՒՄ ԵՆ՝ ԱՆԿԱՄ ԼՐԱՏՎԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՇԱՀԵՐԻՑ ԵԼՆԵԼՈՎ

ԱԶԱԿՑՈՂ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԳՈՐԾՈՒՄ ԵՆ՝ ԱՆԿԱՄ ԼՐԱՏՎԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՇԱՀԵՐԻՑ ԵԼՆԵԼՈՎ

- Առեվտրաարդյունաբերողների միավորումները ներկայացնում են լրատվամիջոցների սեփականատերերի եվ ղեկավարների շահերը եվ իրենց անդամներին մատուցում են մի շարք ծառայություններ
- Մասնագիտական միավորումները ջանում են լրագրողների իրավունքները պաշտպանել եվ զարգացնել մասնագիտական լրագրողությունը
- Հկ-ները սատարում են խոսքի ազատությանը եվ լրատվամիջոցների անկախությանը
- Գոյություն ունեն լրագրողի աստիճան շնորհող որակյալ ուսումնական ծրագրեր, որոնք զգալի չափով գործնական գիտելիք են տալիս
- Կարճաժամկետ եվ գործնական վերապատրաստման հաստատություններն ու ուսումնական ծրագրերը հնարավորություն են տալիս լրագրողներին բարձրացնել որակավորումը կամ ձեռք բերել նոր հմտություններ
- Լրատվական սարքավորումները, լրագրաթղթի աղբյուրները եվ տպագրման սարքավորումները զերծ են քաղաքական ներգործությունից, մենաշնորհային չեն եվ դրանց հանդեպ որեվէ սահմանափակում չի կիրառվում
- Լրատվության տարածման ուղիները՝ կրպակները, միջանկյալ ընկերությունները, մալուխային ցանցը, ինտերնետը, բջջային ցանցը եվ այլն զերծ են քաղաքական ներգործությունից, մենաշնորհային չեն եվ դրանց հանդեպ որեվէ սահմանափակում չի կիրառվում
- Տեղեկատվական եվ հաղորդակցման տեխնոլոգիաների ենթակառուցվածքը բավարարում է լրատվամիջոցների եվ հանրության կարիքները

ՑՈՒՑԱՆԻՇ ՎԱՍՏԱԿԵԼՈՎ

0 = Ոչ, երկիրը չի համապատասխանում ցուցանիշին. կառավարությունը կամ հասարակական ուժերը կարող են ակտիվորեն խոչընդոտել դրա իրականացմանը:

1 = Երկիրը համապատասխանում է ցուցանիշին նվազագույն չափով, տարբեր ուժեր կարող են և ակտիվորեն չխոչընդոտել այս նպատակի/խնդրի իրականացմանը, սակայն հնարավոր է, որ գործարար մթնոլորտը չաջակցի դրան, իսկ կառավարությունը կամ մասնագիտական հանրությունը սատարեն մասնակի կամ անարդյունավետ կերպով:

2 = Երկիրը սկսել է համապատասխանել ցուցանիշին զգալի չափով, սակայն առաջընթացը կամ վերջերս է տեղի ունեցել, և հետևաբար դեռևս վաղ է դատողություններ անել, կամ էլ շարունակում է կախված մնալ ներկա իշխանությունից կամ քաղաքական ուժերից:

3 = Երկիրը հիմնականում համապատասխանում է ցուցանիշին, և դրա իրականացումը պահպանվել է տարիներ շարունակ և/կամ իշխանության փոխվելուց հետո՝ դրանով իսկ ցույց տալով, որ քննարկվող իրավիճակը կայուն է:

4 = Այո, երկիրը լիովին համապատասխանում է ցուցանիշին, չի տուժել իշխանության բազմաթիվ փոփոխություններից, տնտեսական տատանումներից, հասարակական կարծիքի փոփոխություններից և/կամ տարբեր հասարակական նորմերից:

Գնահատականները կարող են փոխվել մեկ կամ կես միավորներով (0, 0,5, 1,0 1,5, 2,0, 2,5, 3,0, 3,5 կամ 4,0):